

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАПН УКРАЇНИ

З. Кондур, Н. Богданець-Білоskalенко,
О. Фідкевич, Н. Бакуліна, А. Тамбовська

Типова навчальна програма з ромської мови для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти

Київ 2023

*«Схвалено для використання в освітньому процесі»,
який зареєстровано у Каталозі надання грифів навчальній літературі та
навчальним програмам за N 2.0106-2023*

З. Кондур, Н. Богданець-Білоskalенко,
О. Фідкевич, Н. Бакуліна, А. Тамбовська

Мовно-літературна галузь

Освітній компонент:

Мови корінних народів та національних меншин
України

Типова навчальна програма
з ромської мови
для 1-2 класів закладів
загальної середньої освіти

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Типова навчальна програма з ромської мови для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти розроблена відповідно до Закону України «Про освіту» 2017 року, вимог Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87, а також у відповідності до інваріантної складової Типових навчальних планів для закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. Вона є складовою типової освітньої програми та базується на відповідних ключових Європейських компетентностях: уміння вчитися впродовж життя, спілкуватися державною українською та ромською мовами, спілкуватися іноземними мовами, застосовувати природничі науки і технології, використовувати математичні, інформаційно-комунікаційні, соціальні і громадянські, здоров'язбережувальні, загальнокультурні і підприємницькі компетентності.

Ромська мова (романі) належить до індоарійської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Ромська мова характеризується відсутністю літературного варіанту, наявністю діалектів (говірок): влашського, келдерарського, ловарського, сервіцького, урсарського, кишинівського, кримського та ін. Ромська мова зазнала значного впливу мов навколишніх народів, актуалізується переважно в усній формі, не має єдиної унормованої абетки, граматики.

Створення програми ромської мови, запровадження курсу ромської мови в школі є важливим суспільним завданням, яке сприятиме її захисту і подальшому розвитку.

Програма спирається на келдерарський діалект, який взято за основу вивчення літературної ромської мови з використанням літер латиничної абетки. Вона може слугувати методологічним підґрунтям для створення програм з вивчення інших діалектів ромської мови.

Метою початкового курсу ромської мови у закладах загальної середньої освіти є всебічний розвиток особистості учня/учениці засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей ромською мовою; розвиток здатності спілкуватися ромською мовою для духовного, культурного й національного самовияву на основі шанобливого ставлення до культурної спадщини ромського народу та інших народів України; розвиток усвідомлення себе як громадянина/громадянки України; розвиток емоційно-чуттєвого досвіду, мовленнєво-творчих здібностей учнів; формування навичок усвідомленого підходу до розуміння та порівняння мовних елементів української та ромської мови для подальшого планомірного їх вивчення.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови та ромської мови, читання, дитячої книжки, формування

пізнавального інтересу до художнього слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення;

- розвиток мислення, мовлення, уяви, інтелектуальних і літературно-творчих здібностей школярів, сприяння індивідуальному самовияву учнів/учениць та взаємодії між ними через розвиток комунікативних умінь;
- формування повноцінних навичок читання і письма, уміння брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення;
- формування вмінь працювати з різними видами та джерелами інформації;
- ознайомлення учнів з дитячою літературою різної тематики й жанрів, формування прийомів самостійної роботи з дитячими книжками;
- формування умінь опрацьовувати тексти різних видів (художні, науково-популярні, навчальні, медіатексти);
- формування первинних навичок співпраці в парах, групах та команді; виконання різних ролевих функцій у колективі;
- дослідження мовних одиниць і явищ, опанування початкових лінгвістичних знань і норм виучуваної мови;
- залучення молодших школярів до практичного застосування умінь з різних видів мовленнєвої діяльності в навчальних і життєвих ситуаціях.

Для досягнення мети і завдань у програмі комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції мови. Освітня функція спрямована на розвиток розумових здібностей сучасних учнів/учениць, їхньої пізнавальної активності, самостійності, сприяє формуванню комунікативної компетенції у відповідності до положень Стандарту початкової загальної освіти, усвідомлення учнями/ученицями значення мови для життя у мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі.

Виховна функція спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, її індивідуальних якостей, а саме: позитивного ставлення до мови як засобу спілкування та основи культурної спадщини народу – носія цієї мови, збереження культури, народних звичаїв та традицій, формування поваги та толерантного ставлення до представників інших культур і національностей, культури спілкування, загальноприйнятої в сучасному багатомовному та полікультурному світі.

Розвивальна функція мови зорієнтована на формування творчої особистості, адже пізнавальні процеси продуктивно впливають на розвиток мислення, пам'яті, уяви, спостережливості; розвиток потреби подальшого самовдосконалення у сфері використання мови, здатності переносити знання й уміння у нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності.

Зміст Програми ґрунтується на сучасних підходах до навчання (комунікативна спрямованість, особистісна орієнтація; інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання та письма); спирається на знання, вміння та навички, набуті при вивченні української та інших мов у межах об'єму навчального матеріалу програм початкової школи. Реалізація програми передбачає ефективну комунікацію між учнями/ученицями, учителем та батьками, які об'єднані спільними цілями в досягненні результату.

Зміст навчального матеріалу дібрано за наступними *принципами*:

- поступове зростання складності;
- циклічна повторюваність тем з подальшим розширенням;
- мотивований відбір тем, обґрунтований віком та інтересами школярів;
- відповідність змісту меті навчання ромської мови для її подальшого вивчення;
- можливість реалізації бікультурних і білінгвальних співставлень;
- використання діалогу культур та етнокультурного (національно-регіонального) компоненту на різних етапах навчання;
- оптимізація навчального процесу з метою збереження фізичного, психічного та емоційного здоров'я молодших школярів.

Методичними засадами програми є:

- використання сучасних освітніх навчальних та ігрових технологій;
- розвиток особистості дитини, його мовленнєвих і розумових здібностей;
- комунікативний підхід: оволодіння основами ромської мови як засобом спілкування на практичній основі;
- формування комунікативних, соціальних і предметних компетентностей;
- оволодіння видами мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, аудіювання, письмо) відбувається поступово та інтегровано;
- поетапно-концентрична презентація мовного та мовленнєвого навчального матеріалу;
- використання знань, вмінь та навичок, що придбані в процесі вивчення інших мов;
- правильне використання принципу апроксимації, що сприятиме подоланню учнями страху перед можливою помилкою та підвищенню рівня їхньої мовленнєвої активності.

Відповідно до зазначених мети і завдань вивчення ромської мови виділено такі **змістові лінії** навчальної програми: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Змістова лінія **«Взаємодіємо усно»** спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях,

спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.

Робота з аудіювання передбачає розвиток у дітей уміння *зосереджено слухати* все більш тривалі й складні висловлювання, розуміти їх з першого представлення, удосконалення слухової пам'яті. З цією метою слід розвивати *мовленнєвий слух* учнів/учениць, уміння уважно прислухатися до інформації й диференціювати у звуковому потоці специфічні елементи – схожі, але не однакові слова; слова певного складового складу; речення, що складаються з відповідної кількості слів; паузи в реченні тощо. При цьому результатом аудіювання має бути *розуміння* прослуханого: усвідомлення значення окремих елементів висловлювання (слів, сполучень слів, речень); його фактичного змісту.

При аудіюванні важливо не лише аналізувати зміст тексту, але й розуміти логіку його побудови, доцільність кожної із структурних частин, інтонаційні особливості деяких речень (що містять питання, спонукання); прислухатися до використання мовних засобів для створення певного настрою, враження та ін.

Для аудіювання необхідно добирати або складати текст, який відповідає завданням уроку за тематикою, обсягом, ступенем складності, оптимальним для дітей. У якості аудіотекстів можуть бути використані художні, науково-художні твори, а також зв'язні висловлювання вчителя про мовні явища (наприклад, про значення, походження слова, про спосіб виконання цікавого завдання тощо). Бажано використовувати й тексти культурологічного змісту, наприклад, про народні звичаї, про народні ігри, про особливості побуту й національного костюму, а також про визнаних письменників, художників, музикантів.

Навчання говоріння передбачає цілеспрямовану *комплексну роботу* із збагачення словникового запасу школярів, виховання звукової культури мовлення, оволодіння граматичним ладом мовлення, розвитку виразності й зв'язності висловлювання, уміння розрізняти особливості й брати участь у діалозі й монологі. При цьому використовують відомості про текст, про особливості мовленнєвого висловлювання, які учні/учениці отримали на уроках української мови (про тему й основну думку, структуру висловлювання, необхідність дотримуватися мовленнєвого етикету, враховувати особливості ситуації спілкування тощо).

У навчанні говоріння значна роль відводиться ігровим формам організації мовленнєвої діяльності: дидактичні ігри та ігри з логічним навантаженням сприятимуть розширенню й уточненню лексичного запасу молодших школярів; рухливі ігри із супровідними текстами й сюжетно-рольові, творчі ігри дозволять дітям чітко визначити характер мовленнєвої ситуації, місце дії, підготовку співрозмовника, мету висловлювання.

Для розвитку діалогічного й монологічного усного мовлення необхідно створювати такі навчально-мовленнєві й комунікативні ситуації, які б стимулювали учнів/учениць висловлювати свої думки, почуття, потреби обговорювати проблеми, що їх цікавлять. Важливо вчити дітей висловлювати власну думку про ту чи іншу подію, явище; аргументувати свою думку, позицію; коректно вислуховувати інші думки, зіставляти їх з власною позицією.

При цьому слід широко застосовувати роботу в парах або невеликих групах, що створюватиме умови для активізації мовленнєвої діяльності більшості учнів класу, засвоєнню школярами культури спілкування, навичок використання формул мовленнєвого етикету, уміння уважно й доброзичливо вислуховувати співрозмовника/співрозмовницю; погоджуватися з ним/з нею або виражати незгоду в тактовній формі, сказати приємне тощо.

Змістова лінія «**Читаємо**» передбачає формування в учнів/учениць повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати тексти різних видів, дитячі книжки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді.

Навчання читання передусім передбачає засвоєння механізму плавного складового читання або читання цілими словами, нормативне озвучування прочитаного у відповідності з правилами літературної вимови, адекватне розуміння представленої інформації, виховання інтересу й любові до читання, до дитячої літератури, виховання засобами художнього слова громадянина України, формувати позитивні естетичні смаки, моральні якості розвивати емоційні почуття молодших школярів, стимулювати їхні пізнавальні інтереси, інтелектуальні здібності, удосконалювати мовлення.

З цією метою необхідно ознайомити учнів/учениць із графікою латиничних літер ромської мови (келдерарський діалект), сприяти закріпленню продуктивних способів читання (спочатку – плавно по складах, потім – плавно цілими словами).

Подальша робота з читання передбачає розвиток у дітей умінь:

- читати *вголос* плавно, правильно, усвідомлено, виразно;
- в темпі, що відповідає швидкості звичайного усного мовлення, орієнтуючи своє читання на слухача;
- читати *мовчки* незнайомий текст із швидкістю, яка дещо вища за швидкість читання вголос, розуміти прочитане;
- самостійно працювати з книгою (навчальною, пізнавальною, художньою, довідковою).

Роботу з читання слід організувати так аби читання учнів/учениць регулярно використовувалось як вид мовленнєвої діяльності (специфічна форма спілкування з автором повідомлення), важливий для вирішення різноманітних навчально-пізнавальних завдань: малювання за текстом, виготовлення предмета за прочитаною інструкцією, читання для слухача з метою донести зміст незнайомого йому тексту тощо.

Робота з читання передбачає також удосконалення у школярів уміння працювати з книгою як джерелом інформації.

З цією метою необхідно систематично пропонувати завдання на знаходження певної сторінки в книзі, не гортаючи всю підряд; користування

змістом; визначення на сторінці тексту із заданим змістом; диференціацію шрифтів (звичайний, жирний, курсив); розуміння призначення умовних позначок та ін.; а також на користування дитячою бібліотекою, самостійний вибір творів для читання.

Матеріалом для читання мають бути твори, що стимулюють інтерес до читання дитячої літератури, сприяють вихованню громадянських почуттів й уявлень, навчають дітей бачити гармонію у природі, мистецтві, житті людей. Важливо продемонструвати молодшим школярам авторське, тематичне й жанрове розмаїття світу дитячої літератури, допомогти учням сформувати особисті художні переваги, естетичний смак.

Коло читання складають тексти різних стилів (розмовного, художнього, науково-популярного), родів літератури (епічні, ліричні) й різних жанрів (загадки, прислів'я, приказки, казки, легенди, оповідання, вірші, байки тощо). Для читання пропонуються твори усної народної творчості та твори майстрів художнього слова різноманітної тематики: минуле й сучасне України та ромського народу, їхні звичаї і традиції, відомості про найбільш відомих дитячих ромських письменників/письменниць, про повсякденне життя й дитячі клопоти, про навчання й відпочинок, пригоди, природу, рослинний і тваринний світ, про піклування дорослих і дітей про нього.

Змістова лінія **«Взаємодіємо письмово»** спрямована на формування в молодших школярів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності.

Опанування графічної системи мови, розвиток техніки письма, культури оформлення письмової роботи передбачають позитивне перенесення відповідних умінь, сформованих на уроках української мови. При цьому формування правописних навичок може супроводжуватися негативним перенесенням знань й умінь, автоматизованих на уроках рідної мови, що потребує цілеспрямованої роботи щодо попередження алфавітних й орфографічних помилок.

Репродуктивні види графічних завдань (списування, письмо по пам'яті, зорові й зорово-слухові диктанти), що використовуються в необхідній кількості й з поступовим нарощуванням правописних труднощів, будуть сприяти стабілізації техніки письма школярів. Проте важливо не зловживати репродуктивними завданнями, оскільки вони не сприятимуть вирішенню комунікативних завдань. Для розвитку у дітей інтересу до продукування писемного мовлення доцільно впроваджувати творчі письмові роботи, наприклад, вільний диктант, переказ, твір, вільне письмо. При цьому слід організувати роботу так, аби у тих, хто виконує письмове завдання, обов'язково були читачі або співавтори.

Змістова лінія **«Досліджуємо медіа»** передбачає формування в учнів/учениць умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, створювати прості медіапродукти.

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища» спрямована на дослідження учнями/ученицями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм вимови та правил правопису, на формування в молодших школярів умінь послуговуватися рідною мовою в різних сферах життя.

Вивчення молодшими школярами елементів синтаксису необхідне для усвідомленої диференціації одиниць мовлення, розуміння логіки створення зв'язного висловлювання (діалогічного й монологічного текстів), адекватного ситуації спілкування інтонування речень.

Опанування синтаксичних понять відбувається з урахуванням знань, умінь і навичок, які сформовані при вивченні синтаксису української мови. Аналогічні в українській та ромській мовах суттєві ознаки тексту (відповідність одній темі, логічність подій, розвиток дій) і речення (група слів, пов'язаних між собою за допомогою запитань, завершеність інформації) дозволяють раціонально організувати опанування цих понять на уроках ромської мови, використовуючи елементи багатомовного навчання.

У програмі передбачена робота над розумінням змісту, побудовою та використанням в мовленні речень, різних за метою висловлювання, а також окличних речень.

У ході вивчення молодшими школярами елементів синтаксису доцільно сформувані уміння диференціювати й використовувати в реченні однорідні члени й звертання. Доцільним є з'ясування зв'язку слів у реченні, поширення його за допомогою запитань, а також утворення сполучень слів з прийменниками й без прийменників (у зіставленні з українською мовою), використання їх в реченні.

Вивчення фонетико-графічного матеріалу в початковому курсі мови пояснюється необхідністю формування у школярів стійких навичок читання й письма, дотримання при говорінні правильної вимови, розпізнавання лексичного значення слів.

Значна увага має приділятися розвитку слухо-артикуляційних навичок: ділити слова на склади, знаходити наголошений голосний, розрізняти на слух й відтворювати звуки виучуваної мови, а також схожі, але не тотожні звуки української мови та мови вивчення, зіставляти звук і відповідну йому букву. В застосуванні повного звуко-буквеного розбору пріоритет належить усному частковому розбору, спрямованому передусім на удосконалення артикуляційних і правописних навичок (за зразком учителя).

Основне завдання роботи над словом – збагачення й активізація словникового запасу школярів, помічати його виразно-зображувальні можливості; розвивати увагу до незнайомих слів та формувати потребу з'ясовувати їх значення, правильно використовувати в мовленні.

Лексикологічні поняття також вивчаються у порівнянні із українською мовою. Метою творчих завдань є закріплення умінь використовувати лексикологічні поняття у власному мовленні, виходячи із ситуації спілкування.

Передбачено роботу над тематичними групами слів, які називають предмети, явища, характерні для національної культури: традиційні народні

ігри, іграшки, елементи народного костюму, предмети домашнього вжитку тощо.

Програма передбачає роботу над найуживанішими фразеологічними одиницями (без введення зазначеного терміна).

Окрім роботи над лексичним значенням, у початковому курсі ромської мови здійснюється підготовча робота над граматичними особливостями слова. Школярів навчають розрізняти слова, які відповідають на питання різних частин мови, добирати відповідні групи слів; складати з ними сполучення, речення. Заслуговують на увагу й функції використання службових частин мови – прийменників, сполучників, часток, артиклів.

Робота над будовою слова здійснюється на пропедевтичному рівні і передбачає проведення підготовчих словотворчих спостережень й ознайомлення учнів/учениць із специфікою і роллю в мові кореня, префіксів, суфіксів, закінчень.

Формування правописних умінь у молодших школярів передбачає вміння знайти у слові місце розбіжності вимови й написання, зіставити написане зі зразком. Умовами для ефективної правописної роботи є розвинений фонематичний слух учнів/учениць, вміння чітко вимовити слово за правилами вимови й написання, орфографічна уважність, достатньо сформовані каліграфічні навички, вміння правильно виділяти у слові морфєми для здійснення перевірки написання.

Зміст навчання за зазначеними лініями зумовлений особливостями функціонування ромської мови в Україні (відсутність літературного мовного середовища, іншомовне оточення, розмаїття та різний ступінь збереженості говірок, і залежністю зберігання ромської мови та національних культурних традицій від територіального розташування (компактне або дисперсне).

Комунікативно-діяльнісна спрямованість навчання зумовлює орієнтовну тематику спілкування, зазначену у програмі.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ТЕКСТІВ ДЛЯ СЛУХАННЯ-РОЗУМІННЯ, ЧИТАННЯ І ГОВОРІННЯ

Особистісна сфера

Я і моя родина. Хто я? Моя родина. Стосунки в родині. Романіпе – основний ромський закон. Повага до старших. Домашні обов'язки. Сімейні традиції, свята. Традиційні ромські свята. Мої друзі. Знайомство. Ввічливість. Особливості ромського мовленнєвого етикету. Гігієна. Відпочинок.

Відпочинок і дозвілля: розваги, заняття за інтересами, спорт.

Освітня сфера

Шкільне життя. Школа. Клас. Навчальне приладдя. Навчальні предмети. Лічба (1-20). Екскурсія пошколі, шкільний музей, бібліотека. Обов'язки школяра. Взаємини з дорослими та однолітками. Важливість освіти для успішності в подальшому житті.

Довкілля. Пори року. Кольори. Час (рік, назви місяців днів). Рослини: квіти, овочі, фрукти. Свійські й дикі тварини. Особливості природи України.

Найбільші ріки гори, моря України. Людина і природа. Ставлення ромів до природи. Господарство. Ромські традиційні ремесла: ковальство, гончарство, котлярство та інші.

Соціально-побутова сфера. Людина (частини тіла). Люди (чоловік, жінка, дорослі, діти). Громадяни України. Професії. Дім, квартира, ромський табір. Меблі. Посуд. Продукти, їжа. Ромські національні страви. Санітарно-гігієнічні правила. Сервірування столу. Одяг, взуття. Національний ромський костюм. Магазины. Покупки.

Суспільна сфера. Україна – наша Батьківщина. Україна – багатонаціональна держава. Столиця України. Державні символи. Українська мова – мова української держави. Індія – історична батьківщина ромів. Ромські символи. Роми в Україні і в світі.

Права й обов'язки дитини. Право на навчання.

Місто. Транспорт. Місто (село), в якому я живу. Сучасні засоби комунікації (медіа: комп'ютер, телефон, культура спілкування по телефону, sms-повідомлення, телебачення, Інтернет, дитячі передачі).

Мистецтво. Ромські пісні і танці; декоративно-прикладне мистецтво. Видатні ромські письменники, художники, музиканти. Відвідування виставки, театру, музею, концерту.

Запропоновані теми циклічно повторюються протягом всього періоду початкового навчання. Циклічність тематики зумовлена навчальними цілями та сприяє інтелектуальному розвитку молодших школярів, збагачує лексикон учня/учениці; розвиває мовленнєві вміння і навички. Засвоєння забезпечується поступовим розширенням тематичних груп слів та ускладненням тематичних текстів (для аудіювання або читання), написанням переказів та коротких творів, обговорюванням тем у формі діалогу або монологу тощо.

Змістові лінії реалізуються через такі інтегровані курси:

у 1 класі - «Практичний усний курс» (I семестр); «Навчання грамоти» (II семестр);

2 клас – інтегрований курс «Навчання грамоти»;

3 клас – інтегрований курс навчальних предметів «Ромська мова», «Читання»;

4 клас – інтегрований курс навчальних предметів «Ромська мова», «Читання».

Усний практичний курс спрямований на формування та розвиток артикуляційних (згідно з орфоепічною нормою літературної мови), аудіативних (слухання і розуміння літературної мови) вмінь та розвиток зв'язного мовлення (усне зв'язне мовлення – монологічне та діалогічне, побудова висловлювання відповідно до синтактичної норми, засвоєння та використання літературної лексики тощо).

Фонетичні навички в межах усного курсу формуються в учнів/учениць під впливом та керівництвом учителя.

Усний курс передбачає розвиток навичок слухання та говоріння, тому особливу увагу на цьому етапі слід приділяти створенню у свідомості учнів/учениць асоціативного аудіовізуального зв'язку образу слова за допомогою

невербальних засобів навчання, а також – використання інших форм навчання (малювання, ліплення, плетіння, вишивання тощо).

Вивчення ромської мови у межах інтегрованого курсу «**Навчання грамоти**» передбачає добуқварний, букварний та післябукварний періоди. Зміст навчання зумовлюється необхідністю закріплення вмінь та навичок слухання і говоріння та формування вмінь та навичок читання і письма (букварний та післябукварний періоди).

У *добуқварному періоді* продовжується розвиток усного мовлення шляхом повторення та закріплення артикуляційних, орфоепічних умінь, навичок слухати, розуміти ромську мову.

Особлива увага приділяється розширенню словникового запасу учнів/учениць: повторюється вивчений у межах усного практичного курсу матеріал, засвоюється новий. Формуються практичні вміння та навички виділяти речення з мовленнєвого потоку, складати речення, утворювати певні форми речення з наданого переліку слів, розрізнявати речення за метою висловлювання, будувати запитання та відповіді, брати участь у діалозі та зв'язано висловлюватися.

Здійснюється підготовка до написання рукописних малих та великих букв ромського алфавіту (малювання, складання візерунків, писання ліній, елементів, відмінних від елементів алфавіту української мови), формуються навички плавного, письма, навички сприймання й відтворення пропорційного розміру та співвідношення окремих деталей малюнків, узорів.

Букварний період передбачає вивчення алфавіту на основі порівняння з алфавітом мови навчання; засвоєння фонетичних понять: звук, звук і буква, голосні та приголосні звуки, тверді та м'які звуки, чергування звуків тощо. На даному етапі формуються вміння і навички аналізувати звуковий склад слова, послідовно називати звуки у слові, виділяти у словах окремі звуки. На основі засвоєння алфавіту учні мають оволодіти звуко-буквеним аналізом слова. На цьому етапі також відбувається початкове навчання письма.

З метою формування навичок читання, учні вчать поділяти слова на склади за кількістю голосних звуків, розрізнявати наголошені й ненаголошені склади, будувати графічні моделі слова, словосполучення, речення. Учні/учениці мають усвідомити складотворну роль голосного звука, смислорозрізнявальну роль наголосу.

У *букварний період* діти ознайомлюються з буквами (*a, o, i, e, u*) на позначення голосних та приголосних (*b, c, ch, d, f, g, h, j, k, kh, l, m, n, p, ph, r, s, t, th, sh, shch, y, z, zh*) звуків.

Особливу увагу слід звернути на специфічні придихові приголосні звуки [k^h], [p^h], [t^h], які позначаються відповідними диграфами kh, ph, th; на позначення звуків [ʃ], [ʒ], [ʒ] диграфами (ch, sh, zh); на позначення звука [ʃʃ] буквосполученням shch; африката [dʒ] літерою j; гутурального звука [h] літерою h; використання буквосполучень уа [ja], уе [je], уі[ji], уо[jo], які передають два звуки (на відміну від української абетки, у якій наявні йотовані літери для позначення цих звуків).

У післябукварний період формуються і розвиваються навички читання та письма. Цей етап передбачає розвиток таких умінь і навичок: читати поскладово, цілими словами та реченнями; відповідати на запитання за змістом тексту; читати невеличкі зв'язні тексти (монологічного або діалогічного характеру) та переказувати прочитане з використанням опорних слів і навідних запитань.

Читання зв'язних текстів потребує перевірки розуміння прочитаного шляхом знаходження в тексті речень для відповіді на запитання та висловлювання свого ставлення до прочитаного тощо.

Слід зазначити, що в 1-му та 2-му класах значну роль для формування фонетичних навичок відіграє вивчення напам'ять та відтворення вголос віршованих рядків, загадок, скоромовок та дитячих пісень.

Протягом післябукварного періоду закріпленню фонетичних навичок сприятиме оволодіння писемною формою ромської мови. Продовжується оволодіння графікою та навичками письма. Формування умінь вживати розділові знаки (крапка, кома, знак оклику, знак питання) переносяться з української мови, оскільки тут вони є подібними. На цьому етапі можна застосовувати не лише такі види письмової роботи, як списування букв, складів, слів, словосполучень, речень, коротких текстів з друкованих та рукописних зразків, а й письмові відповіді на запитання, написання диктантів, переказів коротких текстів та складання коротких описів (за предметними та сюжетними малюнками тощо). Також слід приділити увагу формуванню елементарних навичок читання рукописного тексту.

Зміст типової навчальної програми не обмежує самостійності й творчої ініціативи вчителя, бо передбачає гнучкість у розподілі навчального матеріалу та урахування потреб учнів/учениць, зумовлених їхніми віковими особливостями та реаліями суспільного життя.

Загальні очікувані результати I циклу навчання

Здобувач/здобувачка початкової освіти (учень/учениця):

- 1) взаємодіє з іншими усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- 2) аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її; сприймає художній текст як засіб збагачення естетичного та емоційно-чуттєвого досвіду;
- 3) висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими письмово та в режимі онлайн, дотримується норм літературної мови;
- 4) досліджує індивідуальне мовлення – своє та інших, використовує це для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх.

№ п/п	Обов'язкові результати навчання здобувачів початкової освіти:	
	Загальні результати	I цикл (1-2 клас)

до пункту 1		
1.1	Сприймає усну інформацію	Сприймає усну інформацію; перепитує, виявляючи увагу; доречно реагує
1.2	Перетворює усну інформацію	Відтворює основний зміст усного повідомлення відповідно до мети; на основі почутого малює/добирає ілюстрації; передає інформацію графічно
1.3	Виокремлює інформацію	Виокремлює цікаву для себе інформацію; передає її іншим
1.4	Аналізує та інтерпретує інформацію	Розпізнає ключові слова і фрази в усному повідомленні, виділяє їх голосом у власному мовленні; пояснює, чому зацікавила інформація; з допомогою вчителя/ вчительки виявляє очевидні ідеї у простих текстах, медіатекстах
1.5	Оцінює усну інформацію	Висловлює думки щодо усного повідомлення, простого тексту, медіатексту; намагається пояснити свої вподобання; звертається до дорослих за підтвердженням правдивості інформації
1.6	Висловлює власні погляди	Висловлює власні погляди на предмет обговорення; намагається зробити так, щоб висловлення було зрозуміле і цікаве для інших; правильно вимовляє і наголошує загальноживані слова у своєму висловленні
1.7	Використовує словесні та несловесні засоби під час представлення своїх думок	Розпізнає емоції своїх співрозмовників, використовує відомі словесні і несловесні засоби для передавання емоцій та настрою; розпізнає образні вислови і пояснює, що вони допомагають уявити; створює прості медіапродукти
1.8	Регулює власний емоційний стан	Розповідає про власні відчуття та емоції від прослуханого/ побаченого; ввічливо спілкується
до пункту 2		
2.1	Сприймає текст	Передбачає за обкладинкою, заголовком та ілюстраціями, про що йтиметься в дитячій книжці; читає вголос правильно, свідомо, цілими словами, нескладні за змістом і формою тексти; виявляє розуміння фактичного змісту прочитаного
2.2	Аналізує та інтерпретує текст	Пов'язує інформацію з тексту з відповідними життєвими ситуаціями; розрізняє головне і другорядне в тексті; визначає тему художнього твору, а також у простих медіатекстах
2.3	Збагачує естетичний емоційно-чуттєвий	Розповідає про власні почуття та емоції від прочитаного тексту; відтворює емоції літературних персонажів під час інсценізації

	досвід	
2.4	Оцінює текст	Висловлює власні вподобання щодо змісту прочитаних творів, літературних персонажів, намагається пояснити, що подобається, а що – ні; висловлює думки з приводу простих медіатекстів
2.5	Обирає тексти для читання	Обирає книжку для читання; пояснює власний вибір
2.6	Перетворює інформацію	На основі тексту малює/добирає ілюстрації, фіксує інформацію графічно
2.7	Читає творчо	Експериментує з текстом (змінює кінцівку, місце подій, імпровізує з репліками під час театралізації тощо)
до пункту 3		
3.1	Створює письмові висловлення	Пише рукописними буквами, розбірливо; створює невеликі та нескладні за змістом висловлення, записує їх; правильно записує слова, які пишуться так як вимовляються; створює прості медіапродукти з допомогою інших
3.2	Взаємодіє онлайн	Обмінюється короткими письмовими повідомленнями
3.3	Редагує письмові тексти	Перевіряє написане, виявляє і виправляє недоліки письма самостійно чи з допомогою вчителя/вчительки; обговорює створений текст і вдосконалює його з допомогою інших
до пункту 4		
4.1	Досліджує мовні явища	Спостерігає за мовними одиницями та явищами, відкриває деякі закономірності співвідношення звуків і букв, значення слів, їх граматичної форми та ролі в реченні; спостерігає за власним мовленням та мовленням інших, удосконалює власне мовлення з допомогою інших
4.2	Використовує знання з мови у мовленнєвій творчості	Експериментує зі звуками, словами, фразами в мовних іграх; аналізує з допомогою вчителя/вчительки мовлення літературних персонажів

Конкретні очікувані результати та зміст I циклу навчання

Результати навчання та пропонований зміст з ромської мови для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти	
Очікувані результати	Зміст навчання
1 клас	
Змістова лінія «Взаємодіємо усно»	
Учень / учениця:	Зміст навчання
зосереджено слухає слова, словосполучення, речення та розрізняє їх у мовному потоці;	Слухання окремих слів, словосполучень, речень,

	розрізнення їх у мовному потоці.
слухає певний звук/и; слухає та невербально реагує на звук/и, слово та ін. (плескає в долоні, піднімає руку, сигнальну картку, малюнок та ін.);	Розрізнення у природному, у разі потреби – дещо повільному темпі мовлення смислорозрізнювальних фонем ромської мови, ритмічного малюнку висловлювання.
слухає у заданій послідовності; слухає висловлювання (віршик), знаходить риму та ін.;	Розвиток слухової пам'яті (запам'ятовування 3-5 слів, словосполучень, 2-4 рядків у вірші).
розрізняє на слух подібні, але не однакові за звучанням слова (khas - kas, o phral - orpal), словосполучення, речення, різні за метою висловлювання речення; знаходить серед декількох прослуханих слів, сполучень слів ті, які відповідають зазначеним ознакам: повторені двічі, позначають колір і т.п.;	Сприйняття на слух та розуміння кількох слів довжиною 3-5 звуків, у тому числі що розрізняються 1-2 звуками; словосполучень, які розрізняються прийменником і ін. Розуміння змісту сприйнятих на слух речень (1-5 слів), різних за метою висловлювання й інтонацією.
слухає, розуміє основний зміст та реагує на нього невербально та вербально після 1-2 прослуховувань і виконує такі завдання: співвідносить слово й зображення предмета, дії, ознаки, кількості; співвідносить малюнок і слово, речення, текст; робить малюнок відповідно до слова, речення, тексту; вибирає з ряду запропонованих малюнків той, що відповідає змісту тексту; розташовує малюнки (ілюстрації) згідно послідовності розвитку сюжету; реагує емоційно (посмішкою, сміхом та ін.); розіграє пантоміму; виконує коротку інструкцію, подану в тексті (1-2 речення); підтверджує або заперечує твердження, висловлене вчителем за змістом речення, тексту («так – ні»); відповідає на загальні запитання (хто?(ko) що?(so) де?(kau) коли? (kana) як мовою (з опорою на екстралінгвістичні засоби спілкування: предмети, іграшки, малюнки, світлини), так і українською мовою;	Слухання-розуміння нескладних монологічних і діалогічних висловлень, що відносяться до розмовного й художнього стилів (загадка, прислів'я, приказка, скоромовка, казка, вірш, короткі художні тексти). Розуміння фактичного змісту тексту (хто, що, де, коли, як) з опорою на зорову та рухливу наочність, а також на паралінгвістичні засоби (жести, міміку, ритм, інтонацію, емоційну підтримку).
розуміє короткі прості завдання, вказівки, оголошення та інструкції вчителя.	Слухання завдань, вказівок, оголошень та інструкцій вчителя.
Діалогічне мовлення	
Учень \ учениця:	Зміст навчання

<p>дотримується правил спілкування, використовує формули мовленнєвого етикету; відтворює, грає за ролями прослухані діалоги; будує діалог за зразком, за даним початком, з опорою на малюнок (після попередньої підготовки – обговорення змісту, опрацювання слів, сполучень слів, етикетних мовних формул, уживаних у діалогах); ставить запитання й дає відповіді на них за прослуханим текстом, малюнком, навчальній ситуації в класі й ін.;</p> <p>доречно вживає слова і словесні формули залежно від ситуації у межах зазначених сфер та тем спілкування; вітається та відповідає на привітання, прощання; просить пробачення, вибачається; вітає зі святом; виражає побажання, бажання щастя та ін.</p>	<p>Використання правил поведінки в діалозі (слухати співрозмовника, виявляти інтерес до його слів, давати висловитися співрозмовникові, говорити зрозуміло, не підвищувати голос, уживати формули ввічливості).</p> <p>Відтворення прослуханих діалогів.</p> <p>Складання діалогів за допомогою допоміжних матеріалів.</p> <p>Побудова діалогів згідно тематики, зазначеній у програмі.</p>
<p>розпитує партнера про персональну інформацію, запитує, як справи, з вдячністю реагує на отриману інформацію;</p> <p>розуміє повсякденні висловлювання, спрямовані на задоволення елементарних потреб конкретного типу за умови, що до нього/ неї звертаються безпосередньо простою, повільною мовою і можуть повторити, а мовець налаштований на дружнє спілкування; уміє звернутися з проханням; висловлює вдячність, згоду / незгоду на прохання партнера по спілкуванню; відмовляється від чогось; виражає радість, задоволення, смуток, незадоволеність (на пропозицію партнера); розуміє звернені до нього запитання та інструкції; виконує короткі прості вказівки: читай (adinosar) пиши (skriisar), слухай (ashun), скажи (phen), покажи (sikav), дивись (dikh); звертається з проханням взяти або дати щось комусь, просить дозволу на виконання певні дії; звертається за допомогою (Demange, rugimatuke! Дай мені, будь ласка! Le, rugimatuke! Візьми, будь ласка!)</p>	<p>Встановлення контакту з партнером (на елементарному рівні) у навчальних, ігрових та реальних ситуаціях спілкування.</p> <p>Бесіда.</p> <p>Вираження емоційної оцінки (почуття, емоції, бажання, небажання) на сприйняту інформацію.</p> <p>Цілеспрямована співпраця (розуміння та надання простих вказівок навчальних, ігрових та реальних комунікативних ситуаціях).</p>
<p>запитує та відповідає на прості запитання; ініціює та реагує на прості висловлювання щодо нагальних потреб або на знайомі теми; запитує та/або відповідає про себе та інших людей, про те, де вони живуть, речі, які у них є;</p>	<p>Обмін інформацією.</p>
<p>доречно вживає етикетні формули.</p>	<p>Використання етикетних формул (привітання, прощання, радість при зустрічі, представлення себе та іншої людини, привертання до чогось уваги, запрошення, пропозиції, відповіді на пропозицію, згода та незгода, вдячність,</p>

	вбачення, побажань і привітань тощо).
Монологічне мовлення	
Учень\ учениця:	Зміст навчання
розрізняє висловлення, гучність, темп яких відповідають / не відповідають описаній ситуації;	Розрізнення нормативного мовлення (змістовність, логіка, правильність, темп мовлення; чіткість дикції).
читає напам'ять вірші, загадки, скоромовки й т.п.;	Розповідь напам'ять.
переказує поданий зразок висловлювання;	Переказ зразка висловлення (2-3 речення).
складає речення із сприйнятих на слух слів і поєднує їх між собою; продукує прості висловлення про людей та місця (проживання, перебування, місцевість); називає себе, розповідає хто він (вона), чим займається, де живе, вчиться; повідомляє про свого друга, члена сім'ї (ім'я, що вмє робити, який він \ вона); називає дії, що виконуються людиною або твариною; повідомляє про місце знаходження людини, тварини, предмета; вказує на час дії (день,місяць, пори року);	Складання висловлення (2-3 речення) з використанням допоміжних матеріалів.
описує особу,іграшку (називає її, описує, яка вона та що вмє робити);	Опис (називання особи, предмета, надання її кількісної та якісної характеристики в умовах навчальних, ігрових та реальних ситуацій спілкування).
Змістова лінія «Читаємо»	
Добукварний період	
Учень / учениця:	Зміст навчання
упізнає, розрізняє та правильно називає букви на позначення голосних і приголосних звуків ромської мови; порівнює букви українського та ромського алфавіту, розрізняє схожі та відмінні; встановлює звуко-буквені співвідношення (особливо звертаємо увагу на такі: (b [b], c[ts], s[s], j[dʒ], g[g], h [h], kh[kʰ], ph[pʰ], th[tʰ], sh[ʃ], ch[tʃ], zh [ʒ], shch [ʃtʃ], ya [ja], ye [je], yi[ji], yo[jo]);	Позначення звуків буквами. Ознайомлення з буквами, які позначають голосні і приголосні звуки.
Букварний період	
Початкове навчання читання.	
Учень \ учениця:	Зміст навчання
читає відкриті склади типу «Г»,«ПГ»;	Навчання основного прийому читання складу з орієнтацією на голосний звук.
читає склади і слова з буквами на позначення голосних звуків mapro (хліб), xamos (їжа), lolo (червоний), baro (великий);	Практичне усвідомлення складового принципу ромської графіки.
читає слова, які пишуться, як вимовляються (drom (дорога), kalo (чорний), bal (волосся));	Читання слів, які пишуться за фонетичним принципом (так, як

	вимовляються)
розрізняє звуки та букви, що їх позначають, читає склади і слова з цими буквами; розрізняє букви, що позначають придихові звуки kh[k ^h], ph[p ^h], th[t ^h] та читає склади та слова з цими буквами (kham (сонце), phuv (земля), thud (молоко)); розрізняє букви, що позначають придихові звуки kh[k ^h], ph[p ^h], th[t ^h] та читає склади та слова з цими буквами; Правильно читає придиховий kh в кінцевій позиції yakh [jak]; розрізняє звуки, близькі за звучанням та позначені різними буквами g [g], h [h]; розрізняє букви, які позначають специфічний звук j[dʒ]; буквосполучення для позначення одного звуку sh[ʃ], ch[tʃ], zh [ʒ], shch [ʃtʃ], буквосполучення для позначення двох звуків ya [ja], ye [je], yi[ji], yo[jo], які в українській мові мають для позначення одну букву (йотовані));	Практичне ознайомлення з основними правилами ромського правопису.
читає слова різної звуко-складової структури;	Читання слів з поступовим ускладненням їх звуко-складової структури.
читає слова складами (окремі слова нескладної структури – цілими словами); читає вголос текст складами й цілими словами, дотримуючись орфоепічних норм, інтонації кінця речення	Читання складами і цілими словами.
Змістова лінія «Взаємодіємо письмово»	
Початкове навчання письма	
Учень / учениця:	Зміст навчання
розрізняє графічне зображення латиничного ромського та кириличного українського письма;	Ознайомлення з латиничним ромським письмом.
дотримується й застосовує уміння і навички щодо культури оформлення записів у зошиті, сформовані на уроках української мови, постави, положення ручки (олівця) в руці під час письма;	Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт.
розрізняє друковане і рукописне ромське письмо; впізнає і називає відповідно до ромського алфавіту рукописні букви; пише їх з дотриманням правильної форми, висоти, ширини; правильно застосовує пунктуаційні знаки, вивчені на уроках української мови;	Відомості про рукописні букви та пунктуаційні знаки. Правила написання елементів букв. Правила письма букв ромської мови(латиниці). Застосування пунктуаційних знаків.
списує склади, слова, речення з рукописного і друкованого тексту; пише слова відповідно до правил правопису, які були опрацьовані на практичному рівні, ритмічно, з однаковим нахилом букв;	Списування з друкованого і рукописного текстів.
Змістова лінія «Досліджуємо медіа»	
Учень / учениця:	Зміст навчання

<p>сприймає прості медіатексти (світлина, малюнки, комікси, дитячі журнали тощо); на елементарному рівні відрізняє правдиву й неправдиву інформацію; бере участь в обговоренні змісту і форми медіатекстів; розрізняє візуальні і аудіовізуальні медіапродукти; висловлює свої думки й почуття з приводу простих медіатекстів.</p>	<p>Уявлення про медіа, медіаграмотність (призначення (мета) і цільова аудиторія (Хто буде це дивитися / слухати? Чому?); правдива і неправдива інформація).</p> <p>Візуальні медіапродукти (книжка як джерело інформації, періодичні друковані видання (журнал, газета), фотографія як джерело інформації (наприклад: пейзаж, портрет, сюжетна світлина), малюнок як джерело інформації. Комікси).</p> <p>Аудіовізуальні медіапродукти (мультфільми, улюблений герой, колір, звук, музика в мультфільмах, критерії добору мультфільмів для перегляду. Кіноафіша (інформаційне призначення).</p>
--	---

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»

Звуки. Склад. Наголос

Учень / учениця:	Зміст навчання
<p>правильно вимовляє слово; ділить слово на склади; вимовляє слідом за вчителем слово, чітко виділяючи наголошений голосний; вимовляє за вчителем ланцюжок звуків слова (використовуються слова, що складаються з 1–4 звуків); розрізняє звукові відмінності в ромській мові та українській мові; правильно вимовляє звуки, позначені буквами j[dʒ], g[g], h [h], kh[k^h], ph[p^h], th[t^h], sh[ʃ], ch[tʃ], zh [ʒ], shch [ʃtʃ]); розуміє роль наголосу в ромській мові; оглушує приголосні звуки на кінці слова; dad [dat], yah [jak]; додає або забирає один звук у слові так, щоб вийшло інше слово.</p>	<p>Дослідження звуків слова (голосних і приголосних), складів, наголосу.</p>

Слово

Учень / учениця:	Зміст навчання
<p>співвідносить слово й зображення предмета, дії, ознаки; ставить питання до слів (Хто? Коп? Що? So? Який? Savo? Щоробить? So kerel? Скільки? Kiki? Як? Sar? Де? Kay? Куди? Karing? Коли? Kana? іін.); використовує у мовленні вивчені слова із тематичних груп, визначених програмою; добирає слова близькі та протилежні за значенням; утворює слова на позначення місця, відстані, часу, будує з ними словосполучення;</p>	<p>Дослідження номінативного значення слова (предмети, ознаки, дії, кількість).</p> <p>Збагачення словникового запасу словами – назв предметів, дій, ознак.</p> <p>Дослідження антонімів, синонімів без вживання термінів); слів на позначення</p>

	місяця, відстані, часу.
Формування граматичних умінь	
Учень/учениця	Зміст навчання
правильно вживає відібрані граматичні форми ромської мови у мовленні (граматичні явища розглядаються на практичному рівні без уживання термінів);	<p><i>Іменники в називному відмінку:</i> чоловічого роду однини (власне ромські та запозичені, істоти (ogom, ophral; odobrozhan, ograst)); чоловічого роду однини (власне ромські та запозичені, неістоти (ogat, ovast; opetalo)); жіночого роду однини (власне ромські та запозичені, істоти (igomni, iphey; iglata, ibaba)); жіночого роду однини (споконвічні та запозичені, неістоти (ipatrin, inunta, icoha)); чоловічого роду та жіночого роду множини (власне ромські та запозичені, істоти і неістоти (lerom, lephrala, lepheya, levasta)); власні імена, назви міст, країн (o Zaharo, iZolushka; oKievo, iUkraina); клична форма (Dado! Dale! Devla!).</p> <p><i>Означений артикль:</i> прямий та непрямі відмінки: o (чоловічий рід), i (жіночий рід), le (множина) – для прямих відмінків (ознайомлення) (o dad, i dey, le dada, le daya); передача неозначеності через нульовий артикль (відсутність артикля) (o vast - vast)</p> <p><i>Прикметники:</i> власне ромські та запозичені прикметники (за родом та числом) (baro - bari - bare, guruno - guruni - gurune; zoralo - zorali - zorale, baxtalo - baxtali - baxtale); відмінкові форми прикметників (прямого та непрямого відмінків) (baro - bare; bari - barya; bare - bare).</p> <p><i>Дієслова:</i> Власне ромські та запозичені дієслова (tekamel, tebeshel, tezhal; teskriisarel, teadino, tetrail); минулий, теперішній та майбутній часи дієслів kerdu - kerelas - kerel - kerela (зробив - робив - робить - зробить); дієслово «бути» (минулий, теперішній та майбутні часи (si, sas, avela, avilya)); наказова форма дієслова (2 особа однини) (ker (роби), push (питай), besh (сиди))</p>

Займенники:

особові 1, 2 та 3 особи чоловічого та жіночого роду однини (me (я), tu (ти), vo (він), voy (вона)) та 1, 2 та 3 особи чоловічого та жіночого роду множини (ame (ми), tume (ви), von (вони));

присвійні займенники:

meho, muro (-i / -e)

tiro (-i / -e)

lesko (-i / -e)

lako (-i / -e)

amaro (-i / -e)

tumaro (-i / -e)

lengo (-i / -e)

Числівники:

кількісні (1-10)

1 ekh

2 duy

3 trin

4 shtar

5 panj

6 shov

7 ehta

8 ohto

9 enya

10 desh

порядкові (1-10)

I ekto

II duyto

III trito

IV shtarto

V panjto

VI shovto

VII ehtato

VIII oxtoto

IX enyato

X deshto

Прийменники:

ando, ande, ander (в)

anda, andav, anday, andar (з)

angla, anglav, anglay (перед)

po, pe, per (на)

pa, pav, pay, par (з, по)

pala, palav, palay (за, про)

pasha, pashav, pashay (біля)

ka, kav, kay (до)

tala, talav, talay (під)

Сполучники:

	тай (і, та), нума (а, проте), ор (чи, хоч) та ін.
--	---

Словосполучення. Речення. Текст.

Учень\ учениця:	Зміст навчання
розпізнає словосполучення; утворює прості словосполучення з прийменниками та без них;	Дослідження словосполучення. Побудова словосполучень з прийменниками та без них.
визначає кількість речень у тексті; виявляє їх межі за графічними орієнтирами. розпізнає на слух закінчене речення; вимовляє речення, дотримуючись інтонації кінця речення; інтонаційно правильно вимовляє (читає) розповідні, питальні й окличні речення і відповідно оформлює їх на письмі (використовує відповідні розділові знаки); дотримується правила вживання великої літери на початку речення; доповнює речення 1 – 2 словами з поданого ряду; складає речення – з даних слів, за початком, за малюнком й т.п.;	Дослідження речення, його ознак; інтонації закінченого речення. Розпізнавання розповідних, питальних й окличних речення (без назви терміну). Конструювання речень.
відрізняє текст від речення; добирає заголовок до тексту; визначає кількість речень у тексті (з 2-4 речень), виявляє їх межі за графічними орієнтирами .	Дослідження тексту, його ознак. Заголовок тексту.

2 клас

Очікувані результати	Зміст навчання
Змістова лінія «Взаємодіємо усно»	
Учень / учениця:	Зміст навчання

<p>слухає уважно, виявляє зацікавленість до слів мовця (мімікою, короткими репліками); слухає і запам'ятовує до 5 слів, вірш (2-4 рядка); розрізняє на слух подібні, але неслів). однакові за звучанням слова, словосполучення, речення; знаходить серед прослуханих (1-2 рази) слів, сполучень слів, речень ті, які відповідають зазначеним ознакам; групує за визначеною ознакою звуки, слова, сполучення слів, речення, сприйняті на слух;</p>	<p>Сприйняття на слух, розуміння у природному темпі мовлення слів довжиною 4-6 звуків, у тому числі що розрізняються 1-2 звуками; словосполучень, які розрізняються прийменником і ін.; речень, різних за метою висловлення й інтонації (довжина речення 2-5 слів).</p>
<p>розуміє після 1-2 прослуховувань зміст довших, ніж у 1 класі, речень, текстів, виконує такі завдання до них: співвідносить малюнок і речення, текст; малює за прослуханим реченням, текстом; виконує коротку інструкцію, подану в тексті; вибирає один з варіантів питань за текстом; визначає основну тему повідомлення (про що йдеться); вибирає з декількох заголовків до тексту найбільш відповідний;</p>	<p>Слухання-розуміння довших, ніж у 1 класі, монологічних і діалогічних висловлювань, що відносяться до розмовного, художнього стилю (загадка, прислів'я, приказка, скороговка, вірш, казка й коротке оповідання); виконання завдань до них.</p>
<p>точно й детально розуміє зміст висловлювання та реагує на нього невербально і вербально; розрізняє в тексті його складові частини за допомогою поданого плану; визначає загальний тон прослуханого тексту, пов'язує його зі змістом; розуміє короткі, прості тексти – по одному реченню за один раз, спираючись на знайомі імена, назви, слова та елементарні висловлювання, перечитуючи за необхідністю; виявляє розуміння значення сприйнятих при читанні слів, сполучень слів, речень, а також фактичний зміст текстів самостійно (після попередньої підготовки) прочитаного незнайомого тексту,</p>	<p>Розуміння основного змісту текстів як з опорою на зорову та рухову наочність, так і без неї. Опора на поданий план висловлення (2-3 пункти), що допомагає розрізнити в тексті складові його частини. Сприйняття фактичного змісту, загального тону висловлення (сумно, весело). Розуміння основної думки, окремих образних висловів тексту – після попереднього обговорення, з опорою на допоміжні матеріали.</p>

<p>виконуючи завдання, що не вимагають побудови розгорнутого висловлення, а саме: співвідносить малюнок і речення, текст, робить малюнок за реченням, текстом; виконує коротку інструкцію, подану в тексті; ставить питання за текстом й відповідає на питання; вибирає один з варіантів питань за текстом для перевірки розуміння його змісту;</p>	
<p>розуміє інструкції, сформульовані повільно і ретельно; виконує інструкцію в необхідній послідовності; розуміє короткі прості вказівки.</p>	<p>Слухання оголошень та інструкцій.</p>
<p>Діалогічне мовлення</p>	
<p>Учень / учениця:</p>	<p>Зміст навчання</p>
<p>слухає уважно співрозмовника; виявляє інтерес до слів співрозмовника; дає можливість йому висловитись; висловлює прохання; погоджується або не погоджується зі співрозмовником; уживає формули ввічливості; не підвищує голос; не зловживає жестикауляцією;</p>	<p>Дотримання правил поведінки у ході діалогу.</p>
<p>ставить запитання та дає відповіді на них; ініціює діалог та відповідає на прості твердження щодо навчальних потреб або знайомих тем; відтворює в особах, бере участь у рольовій грі; доповнює незавершений діалог;</p>	<p>Побудова діалогів з опорою на допоміжні матеріали й самостійно.</p>
<p>реагує на пропозицію зробити щось, висловлює згоду / незгоду, радість, здивування;</p>	<p>Вираження своїх бажань, потреб та реагування на побажання, потреби співрозмовника.</p>
<p>розуміє і виконує звернені до нього запитання та інструкції, короткі прості вказівки: читай (adinosar) пиши (skrisar), слухай (ashun), скажи (phen), покажи (sikav), дивись (dikh); звертається з проханням виконати певну дію; Дай мені, будь ласка! (De mange, rugima take!)</p>	<p>Цілеспрямована співпраця (розуміння та вираження вимог, вказівок, команд, відмов у спілкуванні з однолітками та дорослими).</p>

<p>розрізняє і правильно використовує в мовленні слова на позначення кількості (цілі числа від 11 до 100).</p> <p>11 deshuekh 12 deshuduy 13 deshutrin 20 bish / duydesha 30 tryanda 40 saranda 50 panjdesha 60 shovdesha 70 eftadesha 80 oxtodesha 90 enyadesha 100 shel</p> <p>виконує роль покупця, перехожого, пасажира, читача у бібліотеці;</p>	<p>Використання у мовленні слів на позначення кількості, зокрема у ситуаціях, визначених програмою (у магазині, на вулиці, у транспорті, в бібліотеці та інш.)</p>
<p>розуміє запитання та інструкції, з якими до нього/ неї звертаються чіткою і повільною мовою;</p> <p>розуміє короткі прості вказівки;</p> <p>запитує і відповідає на прості запитання;</p> <p>ініціює й реагує на прості висловлювання щодо нагальних потреб або на дуже знайомі теми;</p> <p>запитує і відповідає на запитання про себе та інших людей про те, де вони живуть, людей, яких вони знають, речі, які у них є;</p> <p>вказує час за допомогою таких фраз як, “сьогодні”, “три години” (ages, trin chasurya);</p>	<p>Встановлення соціальних контактів і обмін інформацією.</p>
<p>доречно вживає етикетні формули;</p>	<p>Вживання етикетних формул на вираження привітання, прощання, радості при зустрічі, представлення себе та іншої людини, привертання до чогось уваги, запрошення, пропозиції, відповіді на пропозицію, згоди та незгоди, вдячності, вибачення, побажань і привітань, вручення подарунка, вираження компліментів, деякі етикетні формули початку розмови та реакції на звернення, уточнення або підтвердження чогось тощо.</p>
<p>Монологічне мовлення</p>	
<p>Учень / учениця:</p>	<p>Зміст навчання</p>
<p>розповідає напам'ять;</p>	<p>Виразне декламування.</p>
<p>переказує текст із опорою на сполучення слів, запитання, малюнки;</p>	<p>Усний переказ (докладний) тексту - оповідання з опорою на допоміжні матеріали.</p>

будує зв'язне висловлення на основі спільної роботи над змістом, з опорою на запитання, малюнки, поданий початок і т.п.; складає 3-4 речення за поданими словами самостійно, поєднує їх у зв'язний текст; оцінює зміст і форму усних висловлень (за допомогою вчителя);	Побудова зв'язного висловлення (3-4 речень) з опорою на допоміжні матеріали.
описує себе, чим займається, що любить робити, де живе; описує свого друга, члена сім'ї (ім'я, що вміє робити, який він \ вона) називає дії, що виконуються людиною або твариною; повідомляє про місцезнаходження людини, тварини, предмета; вказує на час дії (день, пори року; місяць); описує тварину, предмет (називає її, говорить, яка вона);	Опис (називання особи, предметів, дій; надання їх кількісної, якісної та часової характеристики в умовах навчальних, ігрових та реальних ситуацій спілкування в межах сфери та тематики, визначеної у програмі).
запрошує інформацію про щось або про когось (скільки йому / їй років, який / а він / вона); виголошує дуже коротке, підготовлене висловлювання;	Звертання до аудиторії
Змістова лінія «Читаємо»	
Післябукварний період	
Удосконалення навички читання і письма.	
Учень / учениця:	Зміст навчання
читає тексти цілими словами (окремі слова ускладненої структури — за одиницями читання), правильно інтонуючи речення, різні за метою висловлювання та інтонацією — розповідні, питальні, спонукальні, окличні (без уживання термінів) з орієнтацією на відповідні розділові знаки;	Читання речень, коротких текстів. Правильне інтонування речень, у кінці яких стоять різні розділові знаки. Практичне засвоєння розділових знаків: крапка, кома, знак питання, знак оклику.
правильно озвучує графічний образ слова та співвідносить його зі значенням, тобто розуміє прочитане; читає за синтагмами, об'єднуючи слова у певні смислові групи;	Швидке зорове сприйняття слів, що складаються з 2-4 букв. Читання за синтагмами.
читає вголос (звернене читання) виразно, з правильним наголосом та інтонацією; читає у природному темпі текст, побудований на знайомому мовному матеріалі; з малюнками замість знайомих слів з невідомою графікою;	Читання вголос.
розуміє і адекватно виконує короткі інструкції до навчальних завдань у підручнику та запропонованих учителем (для виконання індивідуально, в парах, у групах текстів типу вітань, побажань, прохань тощо, адресованих учневі/учениці з боку вчителя чи однокласників;	Читання інструкцій.

висловлює власну думку щодо змісту нескладного інформаційного матеріалу та коротких описів, зокрема з візуальною опорою;	Читання для отримання інформації та аргументації.
читає цілими словами і розуміє прочитане; читає швидко та виразно; може здогадатися про можливе продовження змісту тексту для читання; вміє працювати з дитячою книжкою.	Розвиток читацьких умінь: - читати правильно цілими словами і розуміти прочитане; - читати швидко; - читати виразно; - читацької догадки; - працювати з дитячою книжкою.
розрізняє, називає структурні елементи дитячої книжки: обкладинка, сторінка; показує в незнайомій книзі обкладинку, номери сторінок, малюнки; прізвище автора й назву книги (на обкладинці, на корінці, у середині книги); виділяє, показує на обкладинці та всередині книжки назву (заголовок) твору, прізвище письменника, ілюстрації: правильно називає книжку (твір): спочатку прізвище письменника, потім назву (заголовок); висловлює припущення про можливий зміст книги на основі розглядання її обкладинки, малюнків у тексті; зіставляє сказане з реальним змістом після слухання або читання книги;	Розрізняє структурні елементи дитячої книжки (обкладинка, сторінка; прізвище письменника, назва (заголовок) книжки (твору), малюнок (ілюстрація)); Формування умінь правильно називати книжку (твір): спочатку прізвище письменника, потім назву; прогнозувати зміст книги (тексту).
знаходить зазначену сторінку; розуміє цифрове значення зазначеної літери сторінки; знаходить на сторінках підручника умовні значки, а також різні види навчальних матеріалів (пояснення матеріалу, приклади, вправи, таблички, художні тексти й ін.) і пояснює їхнє призначення;	Формування початкових умінь читати-розглядати дитячу книжку, працювати з підручником;
практично розрізняє дитячі періодичні видання: газету, журнал, правильно називає 1—2 дитячі журнали;	Ознайомлення з періодичними виданнями (дитячі газета, журнал).
дотримується правил поведінки у бібліотеці; застосовує знання, уміння і навички вибору книг та читання, набуті на уроках української мови.	Практичне ознайомлення з поняттями: бібліотека, бібліотекар, читальна зала Ознайомлення з основними правилами читання-розглядання книжок, з правилами збереження книжки, правилами поведінки в бібліотеці.
Змістова лінія «Взаємодіємо письмово»	
Учень / учениця:	Зміст навчання
пише правильно букви ромського алфавіту;	Удосконалення техніки письма. Письмо прописних літер ромського алфавіту.
пише під диктування склади, слова,	Письмо під диктування слів, засвоєних в

речення;	усному мовленні. Написання зорових диктантів.
називає і вживає на письмі пунктуаційні знаки: крапку, кому, тире, знаки оклику і питання;	Використання пунктуаційних знаків.
списує друкований і рукописний текст, дотримуючись каліграфічних вимог; виконує мовні завдання фонетико-графічного, лексичного, граматичного характеру; пише з пам'яті окремі слова, висловлювання (2-3), віршовані і прозаїчний текст (2-4 коротких рядка); пише під диктування слова, речення з 3—4 слів (з урахуванням службових слів), у яких написання не розходиться зі звучанням, зв'язний текст, у якому написання слів відповідає вимові (інші слова записуються на дошці або диктуються орфографічно, коментуючи або нагадуючи учням про певні правописні особливості); пише під диктування попередньо розглянутий і обговорений текст (зорово-слуховий диктант); перевіряє написане, звіряючи його зі зразком; знаходить у парі слів те з них, яке написано неправильно (на матеріалі опрацьованих слів);	Використання набутих на уроках української мови умінь і навичок письма (включаючи правописну грамотність) для різного виду письмових робіт: списування тексту, зорово-слухові диктанти, письмо з пам'яті; перевірка написаного.
складає письмове висловлення з опорою на допоміжні матеріали – малюнок, опорні слова, план, поданий початок, сполучення слів і ін.;	Складання текстів за малюнком, опорними словами, планом.
складає, записує (самостійно та за допомогою вчителя) письмове висловлення про ту або іншу подію у своєму житті, про своє відношення до прочитаного або прослуханому й ін. (2-3 речення) за ілюстрацією, навчальною ситуацією тощо;	Самостійні письмові висловлення на основі життєвого досвіду (2-3 речення).
Змістова лінія «Досліджуємо медіа»	
Учень / учениця:	Зміст навчання
сприймає прості медіатексти; обговорює зміст і форму простих медіатекстів, розповідає, про що в них ідеться; визначає, кому і для чого призначений медіатекст; осмислює вплив гаджетів на здоров'я; пояснює зміст вербальної і невербальної інформації в медіатекстах;	Розширення уявлення про медіа, робота з медіапродукцією. Інтернет (загальне уявлення про віртуальне спілкування, етику віртуального спілкування, безпеку в Інтернеті). Комп'ютерні ігри як джерело навчання, розвитку і відпочинку. Вплив гаджетів на здоров'я.

висловлює свої враження від змісту і форми медіатексту; розуміє вплив реклами на поведінку людини;	Зміст і форма медіатекстів (елементи форми і їх значення для сприйняття основних ідей (колір, музика, анімація у мультфільмах), музика в рекламі). Реклама (вплив реклами на поведінку людини).
створює прості медіатексти (листівка, sms-повідомлення, фото, колаж, комікс тощо) з допомогою інших	Створення простих медіатекстів.
Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»	
Звуки й букви. Склад. Наголос	
Учень / учениця:	Зміст навчання
вимовляє слово за правилами вимови (за вчителем); ділить слово на склади, визначає наголос у слові (слідом за вчителем); вимовляє ланцюжок звуків слова (слідом за вчителем); виділяє зазначений звук слова; вимовляє правильно голосні і приголосні звуки; розрізняє на слух голосні й приголосні звуки, дзвінкі й глухі, м'які і тверді приголосні звуки (за допомогою вчителя); розрізняє букви ромського й українського алфавітів (назва, звукове значення), не змішує їх при читанні й письмі; пояснює, який звук позначений зазначеною буквою в слові.	Дослідження звуків і букв, складів,наголосу. Розрізнення голосних і приголосних звуків;дзвінких й глухих, м'яких і та твердих приголосних. Розрізнення буквромського алфавіту. Звукове значення букв (у зіставленні з буквами українського алфавіту). Дослідження неповної відповідності між написанням і вимовою слова.
Слово	

<p>співвідносить слово й зображення предмета, дії, ознаки; ставить питання до слів (Хто?Коп? Що? So? Який? Savo? Щоробить? So kerel? Скільки? Kiki? Як? Sar? Де? Кау? Куди? Karing? Коли? Кана? іін.); ділить ряд слів на 2-3 групи за значенням (професії людей, що працюють у школі; види транспорту; слова, що позначають час, кількість і ін.); підбирає слова із зазначеним значенням; слова, що відносяться до окремих тематичних груп (навчальні речі, родичі, люди, що працюють у школі й ін.); вибирає з ряду слів те, якому відповідає дане вчителем тлумачення значення слова; пояснює значення слова (за зразком); складає (за зразком) сполучення слів; оцінює правильно / неправильно вжите слово; удосконалює текст, замінюючи невдало використані слова (за допомогою вчителя).</p>	<p>Досліджує слова відповідно до частини мови, до якої воно відноситься, та їхні значення, тематичні групи слів.</p>
---	--

Формування граматичних умінь

Учень/учениця	Зміст навчання
<p>Правильно вживає відібрані граматичні форми ромської мови у мовленні.(граматичні явища розглядаються на практичному рівні без уживання термінів)</p>	<p><i>Іменники (всі відмінки):</i> чоловічого роду однини (власне ромські та запозичені, істоти(odad, orakhlo; ovlaho, osiklyardo)); чоловічого роду однини (власне ромські та запозичені, неістоти(osuno, olon; ovagono)); жіночого роду однини (власне ромські та запозичені, істоти (idey, irakhli; ivlaxitsa, isiklyardi)); жіночого роду однини (власне ромські та запозичені, неістоти (igodi, iluludi, ikuchi)); іменники чоловічого роду та жіночого роду множини (власне ромські та запозичені, істоти та неістоти(ledada, lerakhle, ledaya, lekuchya)); особливості відмінювання іменників (істоти та неістоти): форми називного та знахідного відмінку неістот співпадають (odad - ledadesovesh - ovesh); відмінкові закінчення іменників; власні назви імен, вулиць, міст, країн (o Zahago, iZolushka; vulitsaoXreshchatiko, oKievo, iUkraina)</p> <p><i>Означений артикльпрямих та непрямих відмінків:</i> “o” (m), “i” (f), “le” (pl) - для прямих відмінків; “le” (m), “la” (f), “le” (pl) - для непрямих</p>

відмінків;
передача неозначеності через нульовий артикль (відсутність артикля) (ovudar - vudar)

Прикметники:

Власне ромські та запозичені прикметники (sumnakuno - sumnakuni - sumnakune, barvalo - barvali - barvale; zeleno - zeleni - zelene);
відмінкові форми прикметників (прямого та непрямого відмінків) (lolo - lole; loli - lolya; lole - lole);
прикметники з родовими закінченнями та прикметники “одного закінчення” (shukarchavo / shukarchey)

Дієслова:

власне ромські та запозичені (tebeshel, tephenele, tegindil, teazhutil);
суфікси -sar- / -sav- у запозичених дієслів (teferisarel, teferisavel);
особові закінчення дієслова (минулий, теперішній та майбутні часи);
заперечна форма дієслова (nakerel, naphenele);
дієслово “бути” (минулий, теперішній та майбутні часи) (si, sas, avela, avilya);
наказова форма дієслова (2 особа однини та множини) (ker - keren (роби - робіть), push - pushen (питай - питайте), besh - beshen (сиди - сидіть))

Займенники:

особові 1, 2 та 3 особи чоловічого та жіночого роду однини (me, tu, vo, voy) та 1, 2 та 3 особи множини (ame, tume, von);
вказівні однини та множини: kado (цей), kadya (ця), kadala (ці), kodo (той), kodya (та), kodola (ті);
питальні займенники та слова: savo (який), savi (яка), save (які)

присвійні займенники

mero, muro (-i / -e)
tiro (-i / -e)
lesko (-i / -e)
lako (-i / -e)
amaro (-i / -e)
tumaro (-i / -e)
lengo (-i / -e)

Числівники:

кількісні (від 1 до 20)
1 ekh

	<p>2 duy 3 trin 4 shtar 5 panj 6 shov 7 ehta 8 oxto 9 enya 10 desh 11 deshuekh 12 deshudy 13 deshutrin 14 deshustar 15 deshupanj 16 deshushov 17 deshuehta 18 deshuoxto 19 deshunya 20 bish / duydesha</p> <p>порядкові (від 1 до 20) (утворення порядкових числівників додаванням до кількісного числівника закінчення -to)</p> <p><i>Прислівники:</i> дії (mishto (добре), naumishto (погано)); часу (arati (вчора), ages (сьогодні), tehara (завтра)); місця (kate (тут), kote (там)); напрямку дії (varde (сюди), oche (туди)); кількісні (but (багато), ханге (мало))</p> <p><i>Прийменники:</i> ando, ande, ander (в) anda, andav, anday, andar (з) angla, anglav, anglay (перед) po, pe, per (на) pa, pav, pay, par (з, по) pala, palav, palay (за, про) pasha, pashav, pashay (біля) ka, kav, kay (до) tala, talav, talay (під)</p> <p><i>Сполучники:</i> tay (і, та), nima (а, проте), or (чи, хоч) та ін.</p>
Словосполучення. Речення. Текст.	
Учень/учениця:	Зміст навчання
утворює прості словосполучення з прийменниками та без них;	Дослідження словосполучення. Побудова словосполучень 3

	прийменниками та без них.
доповнює речення 1 – 2 словами з поданого ряду; складає речення – з даних слів, за початком, за малюнком й т.п.; має уявлення про однорідні члени речення; доповнює речення однорідними членами;	Конструювання речення
розпізнає текст за основними ознаками; добирає заголовок до тексту; має уявлення про будову тексту (вступ, основна частина, висновок); ставить запитання та дає відповіді за прослуханим або прочитаним текстом; складає і записує невеликий текст (3-4 речення) за ілюстрацією, серією малюнків, про події з власного життя; перевіряє і вдосконалює власний текст, замінюючи невдало використані слова (за допомогою вчителя).	Дослідження тексту, його будови, особливостей. Створення текстів, перевірка і вдосконалення.

Ромська абетка

Буква	Транскрипція	Приклад
A a [a]	[a]	ashun [a'ʃun]
B b [be]	[b]	bal [bal]
C c [tse]	[ts]	coxa ['tsoxa]
Ch ch [tʃe]	[tʃ]	chirikli [tʃirik'li]
D d [de]	[d]	dad [dat]
E e [e]	[e]	le [le]
F f [ef]	[f]	felyastra [fe'ljastra]
G g [ge]	[g]	grast [gras]
H h	[h]	hamo ['hamo]
I i [i]	[i]	inkye [in'kje] sityon [sit'jon] ilo [i'lo]
J j [dʒej]	[dʒ]	bjela [bdʒe'la]
K k [ka]	[k]	kalo [ka'lo]
Kh kh [ka]	[kʰ],	kham [kʰam] kher [kʰer]

L l [eɫ]	[l]	lolo [lo'lo]
M m [em]	[m]	marno [mar'no]
N n [en]	[n]	nakh [nakʰ]
O o [o]	[o]	oxto [ox'to]
P p [pe]	[p]	payi [pa'ji]
Ph ph [pe ???]	[pʰ]	phuv [pʰuv]
R r [er]	[r]	rikono [riko'no] ryat [rjat]
S s [es]	[s]	suno [su'no]
Sh sh [ʃa]	[ʃ]	shuri [ʃu'ri]
Shch shch [ʃtʃa]	[ʃtʃ]	shchey [ʃtʃej]
T t [te]	[t]	trin [trin]
Th th	[tʰ]	thud [tʰud]
U u [u]	[u]	upre [up're]

V v [ve]	[v]	vudar [vu'dar]
X x [xa]	[x]	xamos [xa'mos]
Y y [vaj]	[j]	may [maj]
Ya ya [ja]	[ja]	yakha [ja'kʰa]
Ye ye [je]	[je]	yekh [ekʰ]
Yi yi [ji]	[ji]	yiv [jiv]
Yo yo [jo]	[jo]	trayo [ˈtrajo]
Yu yu [ju]	[ju]	sityuv [si'tjuv]
Z z [ze]	[z]	zor [zor]
Zh zh [ʒe]	[ʒ]	zhuvli [ʒuv'li]

